

УДК 81.373.211.5

Т. А. Кахно

Аспірант кафедры беларускай і рускай філалогіі, УА «Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна», г. Мазыр, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік: Солахаў Аляксей Васільевіч, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

АСАБЛІВАСЦІ ЭРГАНІМІІ ЕЛЬСКА

У артыкуле разглядаюцца эргонімы г. Ельска. Сярод іх вылучаюцца аднакампанентныя, двухкампанентныя і шматкампанентныя назвы. Аднакампанентныя эргонімы ўтвораны анімізацыяй апелятыва, трансанімізацыяй і абрэвіяцыяй, двухкампанентныя – анімізацыяй апелятыва. Паходзяць гадонімы ад імёнаў жывых істот, найменняў неадушаўлёных прадметаў, слоў-характарыстык аб'екта. Большасць эргонімаў засведчана на рускай мове – 98 (73,7%). Беларуска назвы складаюць 14 адзінак (10,6%), руска-беларускія – 19 (14,3%), англійскія – 1 (0,7%).

Ключавыя словы: эргонім, эрганімія, анімізацыя, абрэвіяцыя, апелятывы, трансанімізацыя.

Уводзіны

Эргонімы маюць усе рысы онімаў: яны служаць для канкрэтнага наймення прадметаў і вылучаюць асобны прадмет з шэрагу аднародных; выконваюць усе функцыі ўласнага імя; у іх часта адсутнічае сувязь з паняццем, якое ляжыць у аснове наймення; у іх складзе могуць знаходзіцца словы розных часцін мовы [1].

Ва ўспрыманні гарадскога экстэр'ера яны адыгрываюць важную ролю, ствараючы яго пэўны рэкламны і моўны воблік. Эргонімы – гэта ўласныя імёны дзелавых аб'яднанняў людзей, у тым ліку саюзаў, арганізацый, устаноў, карпарацый, прадпрыемстваў, супольнасцей, гурткоў [2].

Эргонімы ўяўляюць сабой сістэму, якая фарміруе моўны выгляд сучаснага беларускага горада, адлюстроўвае яго пэўны каларыт, гарадскую лінгвакультуру, таму, на наш погляд, неабходна ствараць апісанне такіх найменняў і спосабаў іх утварэння, каб прасочваць уплыў на беларускую культуру.

Мэта даследавання – вызначыць структурныя асаблівасці эргонімаў горада Ельска, іх паходжанне, мову выражэння.

Метады і метадалогія даследавання

Метадалагічнай асновай вызначэння і апісання спосабаў словаўтварэння эргонімаў Ельска, класіфікацыі назваў прааналізаваных аб'ектаў з'яўляецца сістэмны падыход, у межах якога выкарыстоўваюцца метады даследавання навуковай літаратуры, апісальны, статыстычны, лексіка-семантычны, параўнальна-супастаўляльны.

Фактычны матэрыял даследавання складаюць эргонімы г. Ельска, сабраныя самастойна.

Вынікі даследавання і іх абмеркаванне

Ельск – горад, цэнтр Ельскага раёна ў Гомельскай вобласці, знаходзіцца за 177 км ад Гомеля, за 32 км ад Мазыра [3].

У г. Ельску намі выяўлена 133 эргонімы. Гэта назвы:

А) муніцыпальных устаноў: *Ельская районная энергоинспекция, Ельское ПМС, Отделение почтовой связи № 2 РУП Белпочта / Белпошта, Прокуратура Ельского района Гомельской области, Управление по труду, занятости и социальной защите, ЗАГС, Отдел внутренних дел Ельского райисполкома, Міліцыя, Ельский районный исполнительный комитет / Ельскі раённы выканаўчы камітэт, Ельский районный Совет депутатов / Ельскі раённы Савет дэпутатаў, Ремезовский сельский исполнительный комитет / Рамязоўскі сельскі выканаўчы камітэт, Ремезовский сельский Совет депутатов / Рамязоўскі сельскі Савет дэпутатаў, Управление сельского хозяйства и продовольствия, Ельское районное снабженческое товарищество, Ельскі раённы цэнтр арганізацыі вольнага часу насельніцтва і метадычнай работы, Редакция газеты «Народны голас», Гомельоблдорстрой, Ельская районная государственная инспекция по семеноводству,*

карантину и защите растений, Ельский участок электросвязи, Отделение по охране объектов в г. Ельск, Наровля Мозырского отдела департамента охраны / Аддзяленне па ахове аб'ектаў у г. Ельск, Нароўля Мазырскага аддзела дэпартаменту аховы – усяго 19 назваў, з якіх 9 – на рускай мове, 8 – на беларускай і рускай мовах, 2 – на беларускай мове;

2) цэнтраў адукацыі і культуры: Ясли-сад-базовая школа / Яслі-сад-базавая школа, Ясли-сад № 1 / Яслі-сад № 1, Ясли-сад № 2 / Яслі-сад № 2, Ясли-сад № 4 / Яслі-сад № 4, Ясли-сад № 5 / Яслі-сад № 5, Ельская районная детско-юношеская спортивная школа / Ельская раённая дзіцяча-юнацкая спартыўная школа, Средняя школа № 1 / Сярэдняя школа № 1, Средняя школа № 2 / Сярэдняя школа № 2, Ельская районная гимназия / Ельская раённая гімназія, Ельская вспомогательная школа-интернат / Ельская дапаможная школа-інтэрнат, Детская школа искусств, Ельская раённая цэнтральная бібліятэка, Раённая дзіцячая бібліятэка, Краязнаўчы музей, Ельскі раённы цэнтр рамёстваў, Выставочный зал, Мозырская автошкола ДОСААФ, Центр подготовки, повышения квалификации и переподготовки рабочих управления сельского хозяйства и продовольствия Ельского райисполкома / Цэнтр падрыхтоўкі, павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі рабочых упраўлення сельскай гаспадаркі і харчавання Ельскага райвыканкама, Городской дом культуры «Колос» / Гарадскі дом культуры «Колас» – усяго 19 назваў, у т. л. 12 – на рускай і беларускай мовах, 4 – на беларускай, 3 – на рускай;

3) устаноў аховы здароўя: Аптека, Аптэка, Ельская центральная районная больница, Лаборатория центра гигиены и эпидемиологии – усяго 4 назвы: 3 на рускай, 1 – на беларускай мовах;

4) прадпрыемстваў: Ельский участок ЧУП «Мозырские молочные продукты», Ельская мебельная фабрика, Хлебозавод, Коммунальное полиграфическое унитарное предприятие «Колор», Ельский консервный завод – усяго 5 назваў на рускай мове;

5) фінансавых цэнтраў: Беларусбанк – усяго 1 назва на рускай мове;

6) магазінаў харчовых тавараў: Визит, Рооны куш, Дары от Зари, Василёк, Полесье, Сваты, Печки-лавочки, Евроопт Super, Свежий хлеб, Сладкая фея, Продукты, ЭкономЪ, Копеечка, Кали ласка, Жар-птица, Фирменный магазин Гомельского винодельческого завода, Сябры – усяго 17 назваў: 13 – на рускай мове, 3 – на беларускай мове, 1 – на рускай і англійскай мовах;

7) магазінаў адзення і абутку: Престиж, Максим, Амелия, Силуэт – усяго 4 назвы на рускай мове;

8) цырульняў і магазінаў касметыкі: парикмахерская «Каприз», парикмахерская «Натали», магазин косметики «Ирма», парикмахерская «Royal Beauty» – усяго 4 назвы: 3 – на рускай мове і 1 на англійскай мове;

9) інтэрнэт-цэнтраў, магазінаў сувязі і тэхнікі: Белтелеком, Технолюкс – усяго 2 назвы на рускай мове;

10) магазінаў мэблі і будаўніцтва: Домовой, Домолюкс, Ручеёк, Домино, Строймастер – усяго 5 назваў на рускай мове;

11) універсальных магазінаў: Соседи – усяго 1 назва на рускай мове;

12) магазінаў гаспадарчых тавараў: Хозтовары, Твой дом – усяго 2 назвы на рускай мове;

13) рэлігійных устаноў: Храм Святой Живоначальной Троицы, Церковь христиан веры Евангельской «Благодать», Церковь Христиан Адвентистов Седьмого Дня, Рыма-Каталіцкая парафія Святога Якуба ў Ельску – усяго 4 назвы: 3 – на рускай мове і 1 – на беларускай мове;

14) устаноў гандлю і рынкаў: Три цены, Полиграфист, Любимый город, магазин пиротехники «Взрыв эмоций», магазин подарков «Мегаполис», Рынок – усяго 6 назваў на рускай мове;

15) іншага абслугоўвання насельніцтва: гасцініца «Ельскае», Фотостудия, Ремонт одежды, Городская баня – усяго 4 назвы: 3 – на рускай мове, 1 – на беларускай;

16) рэстаранаў, кафэ, бараў: ресторан «Ельск», кафе «Улыбка», кафе «Людмила», кафе «Встреча», кафе «Надежда» – усяго 5 назваў на рускай мове;

17) месцаў правядзення вольнага часу (клубы, ігравыя цэнтры, дзіцячыя пляцоўкі): Парк культуры и отдыха, Ночной клуб, кинотеатр «Дружба», Центральный стадион – усяго 4 назвы на рускай мове;

18) аб'ектаў транспартнай інфраструктуры: Аўтастанцыя Ельск, чыгуначны вакзал «Ельск» – усяго 2 назвы на беларускай мове;

19) указальнікаў прыпынкаў: Красный Пильщик, Магазин «Радуга», Коммуна, Магазин «Полесье», Автостанция, Агросервис, Рынок, Улица Гагарина, Детский сад № 3, Кинотеатр «Дружба», Улица Ломоносова, ПМК 96, Средняя школа № 2, Центральный стадион, КСМ,

Районная больница, Пл. Ленина, Школа-интернат, Улица Козинцева, Улица Карповича, Улица Матюшенко, Улица Бернацкого, Кладбище, Улица Пушкина, М-н «Полесье» – усяго 25 назваў на рускай мове.

Эргонімы выконваюць розныя функцыі: ідэнтыфікацыйна-дыферэнцыруючую, намінацыйную, дэнагатыўную, сінфікацыйную, інфармацыйную, рэкламную, мемарыяльную і агітацыйную [4]. Для больш эфектыўнага выканання функцый эргонімы павінны мець назву, якая лёгка запамінаецца, з'яўляецца асацыятыўнай і матываванай, складаецца з аднаго слова або кароткай фразы. Таму ўсе эргонімы г. Ельска можна падзяліць на аднакампанентныя, двухкампанентныя і шматкампанентныя.

Да аднакампанентных адносяцца эргонімы, якія складаюцца з аднаго слова. У Ельску такіх адзінак 51 (38,3 %): *ЗАГС, Гомельоблдорстрой, Аптэка, Беларусбанк, Продукты, Натали* і інш. Большасць з іх, 30 адзінак (58,8 %), утворана анімізацыяй апелятыва: *Встреча, Улыбка, Полесье* і інш. Высокая прадуктыўнасць гэтага спосабу тлумачыцца лепшай эфектыўнасцю выканання найменнямі сваіх функцый і эканоміяй моўных сродкаў. Чацвёртую частку аднакампанентных эргонімаў складаюць назвы, утвораныя спосабам абрэвіяцыі (25,5 %). Аднак абрэвіяцыя не з'яўляецца характэрнай рысай эргоніміі Ельска, паколькі такіх назваў толькі 13 са 133 (9,7 %), яны больш характэрныя для дзяржаўных устаноў, найменні якіх часта выкарыстоўваюцца насельніцтвам у жыцці: *ЗАГС, Гомельоблдорстрой, Хлебозавод, Белтелеком* і інш. Шляхам трансанімізацыі ўтворана толькі 8 найменняў: *Максим, Ирма, Людмила* і інш. Часцей за ўсё гэта назвы кафэ і магазінаў, на шыльдах якіх, менавіта, уладары захавалі памяць пра сябе або блізкіх.

Двухкампанентныя эргонімы – канструкцыі, якія складаюцца з двух слоў. Яны больш поўна і падрабязна, чым аднакампанентныя назвы, характарызуюць пэўную ўстанову. У Ельску да іх адносяцца 34 адзінкі: *Краязнаўчы музей, Выставочный зал, Свежий хлеб, Взрыв эмоций, Центральный стадион* і інш. Асноўная частка найменняў (91,2%), утвораная шляхам анімізацыі апелятыва, складае словазлучэнні мадэлі *назоўнік + назоўнік (Ремонт одежды)* і *прыметнік + назоўнік (Краязнаўчы музей, Любимый город, Ночной клуб)*. Таксама ёсць спалучэнні *лічэбнік + назоўнік (Три цены), прыметнік + абрэвіатура (Ельское ПМС), абрэвіатура + лічэбнік (ПМК 96), устойлівы выраз (Кали ласка)*. Двухкампанентныя эргонімы Ельшчыны часцей за ўсё сустракаюцца сярод назваў указальнікаў прыпынку транспарту (16 адзінак) і сярод назваў магазінаў (9 адзінак).

Шматкампанентныя эргонімы, а іх у Ельску 47 (35,3 %), змяшчаюць у сваім складзе тры і больш слоў. Такія вялікія назвы з'яўляюцца больш характэрнымі для дзяржаўных устаноў, функцыі якіх акрэсліваюцца на спецыяльных шыльдах. Яны не выконваюць рэкламную функцыю, таму такім установам не патрэбна лёгка і прыемная назва: *Ельская районная энергоинспекция, Ельская районная гимназия / Ельская раённая гімназія, Ельская центральная районная больница, Храм Святой Живоначальной троицы, Парк культуры и отдыха* і інш.

У эргонімах, якія не адносяцца да дзяржаўных устаноў, пераважаюць уласныя вобразныя назвы з адпаведнымі ўдакладненнямі: магазін «Полесье», парікмахерская «*Royal Beauty*», магазін піротэхнікі «*Взрыв эмоций*» і інш. Яны, па-мастацку аформленыя, робяць заяўку на стварэнне пэўнага лінгвістычнага і мастацкага вобліка горада. А. Супранская падзяляе найменні ўстаноў, арганізацый на 3 групы паводле паходжання [5]. Услед за ёй мы вылучаем эргонімы Ельска ў наступныя групы:

1) эргонімы, утвораныя ад імёнаў жывых істот і аб'ектаў, якія ўспрымаюцца як жывыя: магазін «*Сладкая фея*», магазін «*Жар-птица*», магазін адзежы «*Максим*», магазін адзежы «*Амелия*», парікмахерская «*Натали*», магазін косметыкі «*Ирма*», магазін «*Домовой*», кафе «*Людмила*», кафе «*Надежда*» – усяго 9 назваў. Сярод гэтых найменняў выдзяляюцца ўтвораныя ад антрапонімаў (*Максим, Амелия, Натали, Ирма, Людмила, Надежда*) – 6 назваў; ад назваў міфічных істот (*Сладкая фея, Домовой, Жар-птица*) – 3 назвы, адна з якіх падаецца са словам-характарыстыкай. Такія назвы ў сваёй аснове не маюць ніякай матывацыі і самі па сабе не гавораць аб тым, для чаго службыць пэўная ўстанова. Дапамагае арыентавацца слова-ідэнтыфікатар «*магазин*», «*парікмахерская*», «*кафе*». У асобным выпадку частковую матывацыю дае слова-характарыстыка або асацыяцыя: *Домовой* – звязаны з таварамі для дома (аднак з бытавымі ці будаўнічымі невядома); *Сладкая фея* – прадаецца нешта салодкае, ласункі; *Жар-птица* – гатовая прадукцыя з мяса птушкі (ці тавары для птушак);

2) эргонімы, утвораныя ад найменняў неадушаўлёных прадметаў: *Родны кут, Дары от Зари, Василёк, Печки-лавочки, Свежий хлеб, Продукты, Копеечка, Фирменный магазин Гомельского винодельческого завода, Ручеёк, Домино, Хозтовары, Твой дом, Любимый город, магазин подарков*

«Мегаполис», Рынок, Фотостудия, Городская баня, Парк культуры и отдыха, Ночной клуб, Центральный стадион – усяго 20 назваў. Сярод гэтых найменняў вылучаецца большая колькасць двух- і шматкампанентных назваў (50 %) у параўнанні з астатнімі групамі. Гэта часткова абумоўлена дадатковай матывацыяй, якую даюць словы-характарыстыкі, а таксама ўздзеяннем на эмацыйны стан чалавека. Напрыклад, у назвах магазінаў *Родны кут*, *Твой дом*, *Любимый город* словы-характарыстыкі «родны», «твой», «любимый» фарміруюць станоўчыя эмоцыі ў пакупнікоў. У назвах *Дары от Зари*, *Свежий хлеб*, *Городская баня*, *Центральный стадион* і інш. словы-характарыстыкі даюць дадатковую інфармацыю. Напрыклад, у назве магазіна «Дары от Зари» слова «дары» ніякай матывацыі і інфармацыі не нясе, аднак слова «Заря» мясцовым жыхарам гаворыць, што ў магазіне прадаюцца прадукты жывёльнага паходжання («Заря» – саўгас-камбінат мяса-малочнага кірунку). Сярод аднакампанентных назваў (10 адзінак) пераважаюць нематываваныя назвы: *Василёк* (харчовы магазін), *Печки-лавочки* (харчовы магазін), *Копеечка* (харчовы магазін), *Ручеёк* (будаўнічы магазін), *Домино* (будаўнічы магазін), *Мегаполис* (магазін падарункаў) – 6 найменняў. Без разгорнутага слова-ідэнтыфікатара «магазін падарков», «магазін прадуктов» прызначэнне магазіна застаецца незразумелым. Толькі 4 назвы маюць празрыстую матывацыю: *Продукты*, *Хозтовары*, *Рынок*, *Фотостудия*;

3) эргонімы, утвораныя ад слоў-характарыстык аб'екта, у т. л. словы-характарыстыкі:

а) чалавека: *Сваты*, *Сябры*, *Силуэт*, *Строймастер*, *Соседи*, *Полиграфист* (6 назваў);

б) прадпрыемства: *Евроопт Super*, *ЭкономЪ*, *Престиж*, *Технолюкс*, *Домолокс*, *Три цены*, *Ремонт одежды* (7 назваў);

в) эмацыянальнага і фізічнага стану: *Каприз*, *Royal Beauty*, *Взрыв эмоций*, *Улыбка* (4 назвы);

г) прасторавага размяшчэння: *Полесье*, *Ельскае*, *Ельск* (3 назвы);

д) чалавечых адносінаў: *Визит*, *Кали ласка*, *Встреча*, *Дружба* (4 назвы) – усяго 24 назвы.

Эргонімы гэтай групы ў пераважнай большасці не маюць ніякай матывацыі і без слова-ідэнтыфікатара не даюць ніякай інфармацыі. Толькі 5 назваў (20,8 %) адпавядаюць прызначэнню арганізацыі: *Строймастер* (будаўнічы магазін), *Полиграфист* (магазін паліграфічнай прадукцыі), *Технолюкс* (магазін «люксавай», лепшай тэхнікі), *Домолокс* (магазін лепшых дамашніх тавараў), *Ремонт одежды* (арганізацыя, якая займаецца рамонтам адзення). Два найменні (8,3 %) часткова раскрываюць прызначэнне магазіна і са словам-ідэнтыфікатарам «парикмахерская», «магазін пиротехники» складаюць пэўную матывацыю: *парикмахерская «Royal Beauty»*, *магазін пиротехники «Взрыв эмоций»*.

Заклучэнне

Эргонімы Ельска ў цэлым выконваюць сваё прызначэнне і ідэнтыфікуючую функцыю. Найбольш поўна раскрываюць характар прызначэння аб'екта шыльды дзяржаўных арганізацый: муніцыпальных устаноў, цэнтраў адукацыі і культуры, устаноў аховы здароўя, прадпрыемстваў, фінансавых цэнтраў, рэлігійных устаноў, аб'ектаў транспартнай інфраструктуры, указальнікаў прыпынку. Большасць шыльдаў названых устаноў не змяшчае вобразнага кампанента, вызначаецца адназначнасцю: *Прокуратура Ельского района Гомельской области*, *Ельский участок электросвязи*, *Ельскі раённы цэнтр рамёстваў*, *Ельскі консервны завод*, *Беларусбанк* і інш.

Шыльды камерцыйных арганізацый у пераважнай большасці (62,3 %) не захоўваюць у сабе інфармацыю аб прапанаваных паслугах, не з'яўляюцца матываванымі. Частковую матывацыю захоўваюць 6 назваў арганізацый (11,3 %), і толькі 14 найменняў (26,4 %) маюць празрыстую матывацыю.

У эрганіміі г. Ельска пераважаюць назвы на рускай мове – такіх адзінак 98 (73,7 %). Заўважаецца яўнае ігнараванне арыгінальных беларускіх назваў – такіх найменняў толькі 14 (10,6 %). Двухмоўных назваў у горадзе 20 (15 %): сярод іх толькі 1 руска-англійская (*Евроопт Super*). Руска-беларускія назвы характэрны для муніцыпальных устаноў і цэнтраў адукацыі і культуры. Паколькі на тэрыторыі краіны дзве афіцыйныя мовы, дзяржаўныя ўстановы ў большасці выкарыстоўваюць іх раўназначна.

Улічваючы тое, што ў многіх выпадках беларускія назвы ад рускіх у напісанні адрозніваюцца толькі адной-дзвюма літарамі, лёгка было б змяніць некаторыя, каб яны заставаліся зразумелымі ўсім: *Василёк* → *Васілёк*, *Полесье* → *Палессе*, *Домовой* → *Дамавік*, *Встреча* → *Сустрэча* і інш. Праз такія назвы горад атрымае пэўны беларускі каларыт, а зразумець такія найменні зможа любы беларуска- і рускамоўны чалавек.

Асобна трэба адзначыць мову надпісаў на прыпынках. На ўсіх шльдах прыпынкаў выкарыстана выключна руская мова. Гэта не з лепшага боку характарызуе рэкламны воблік тыповага беларускага горада. *Магазін «Полесье», Автостанция, Агросервис, Рынок, Улица Гагарина, Районная больница* і інш. – усе гэтыя назвы амаль аднолькава гучаць на рускай і беларускай мовах і пры напісанні па-беларуску мелі б адметны беларускі каларыт: *Магазін «Полесье», Аўтастанцыя, Аграсервіс, Рынак, Вуліца Гагарына, Раённая бальніца*.

СПІС АСНОЎНЫХ КРЫНІЦ

1. Язык современного провинциального города: лингвокультурологическое исследование (на материале города Пензы) : моногр. / Г. И. Канакина [и др.] ; под ред. Г. И. Канакиной. – 2-е изд., перераб. и доп. – Пенза : Изд-во ПГУ, 2014. – 280 с.
2. Подольская, Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
3. Ельск // Беларус. энцыклапедыя : у 18 т. – Мінск : БелЭн, 1996–2004. – Т. 6 : Дадаізм – застава / гал рэд. П. Пашкоў. – 1998. – С. 387.
4. Кавалёва, А. В. Анімізацыя як спосаб утварэння эргонімаў Мазыршчыны / А. В. Кавалёва // Сучасныя праблемы анамастыкі (да 85-годдзя прафесара В. П. Лемцоговай) / Цэнтр даследавання беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі ; рэдкал.: А. М. Лапцёнак [і інш.]. – Мінск : Беларуская навука, 2022. – 403 с.
5. Суперанская, А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 192 с.

Паступіў у рэдакцыю 19.10.2022

E-mail: tane4ka_1996@bk.ru

T. A. Kakhno

THE PECULIARITIES OF THE ERGONOMIA OF YELSK

The article discusses the ergonyms of the town of Yelsk. One-component, two-component and multicomponent names stand out among them. One-component ergonyms are formed by onimization of the appellative, transonymization and abbreviation, two-component ones are formed by onimization of the appellative. Hodonyms originate from the names of living beings, names of inanimate objects, and words denoting characteristics of the object. The majority of ergonyms are attested in Russian-98 (73,7 %). Belarusian names make up 14 units (10,6 %), Russian-Belarusian – 19 (14,3 %), English – 1 (0,7 %).

Keywords: ergonym, ergonymy, onimization, abbreviation, appellatives, transonymization.